

עד דלא ידע

אשכול יוסף

מאוצרותיו דרבי יוסף זוי סימן טוב שליט"א
מוזבר הספרים "כרם יוסף" וע"א ס' פניה"ק ירושלים תובב"א

"ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך"

מדוע אחשורוש מסרב לקבל עשרת אלפים ככרי כסף...?

הנה דבר פלא הוא, מדוע אחשורוש מיאן לקבל את עשרת ככרי הכסף, ודחאו בשתי ידיו, והלא אדרבה כיון שהיה שונא ג"כ לישראל כהמן, כמו שהמשילום חז"ל (מגילה יד.), להמן ואחשורוש לתל וחריץ, היא הנותנת שכיון שהיה מלך רשע ובעל תאוה, ואוהב כסף לא ישבע כסף (משלי ט'), ויש לו מנה רוצה מאתיים, ובמדרש קהלת רבה (שם), אמרו מלך לשדה נעבד, אפילו מלך שולט מסוף העולם ועד סופו לשדה נעבד, שואל ודורש בכל עת אם עבדו את הקרקע או לא, לפיכך אוהב כסף לא ישבע כסף?

אשכול

נראה שאחשורוש התיירא ליטול מהמן את עשרת אלפים ככרי כסף, כי סבר שהמן מתכווין למכור לו עוון השמדת עם ה', שכל מעשה האיסור יתייחס אליו, והיה אחשורוש ירא מאד בדבר, וכמו שמצינו במדרשים ובגמרא (מגילה יג:), שאחשורוש אמר להמן שהוא מתיירא מהקב"ה, והיה צריך המן לשכנעו הרבה על הגזירה שהקב"ה לא יענישהו, וא"כ אחרי שהיה אחשורוש מתיירא מאד, נכנס קצת פחד בליבו של המן, וסבר למכור העוון לאחשורוש, כי היה סבור שאפשר למכור ולקנות עוונות, אולם בחיבורי יינא דיוסף הארכתי בעניין קניית ומכירת עוונות, והבאתי מרב האי גאון בשו"ת מהר"ם אלשקר (סי' ק"א), שאי אפשר למכור מצוות ועוונות דהוי מקח טעות, שהלא הכתוב אומר "צדקת הצדיק עליו תהיה, ורשעת הרשע עליו תהיה", כשם שאין אדם נתפס בעוון זולתו כך אין אדם זוכה בזכות זולתו, וסיים המהר"ם אלאשקר: "וכל דבריו דברי קבלה הן, ואין להוסיף ולא לגרוע".

לכן דקדק אחשורוש לומר להמן, "והעם לעשות בו כטוב בעיניך", וצ"ב כיון שהיה שונא לישראל כהמן, מדוע לא ציווהו להשמיד להרוג ולאבד, ברם לאור האמור ניחא, כי רצה שלא יהיה המן שלוחו.

אמנם אחשורוש טעה בדבר, כי אע"פ שאין שליח לדבר עבירה (קידושין מב: ועוד), היינו טעמא דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, כמבואר שם, ואין טעם זה שייך במלך המשלח. וכמ"ש בהקדמת שו"ת עונג יום טוב, ואע"פ שכ' שם דמ"מ לענין רציחה ל"ש שלד"ע אף במלך, דהוי ביהרג ואל יעבור, י"ל דמ"מ בגוי שודאי יעשה, ולא יהרג, הוי שלד"ע, וכ"כ הרד"ק גבי דוד ואוריה, שכיון שהיה בציווי דוד שהוא מלך, היה שליח לדבר עבירה, כמ"ש "אותו הרגת בחרב בני עמו", וכ"כ בשו"ת להורות נתן (חלק י"ג חו"מ סי' קכ"ט), בביאור כוונת הגמרא בקידושין שם, שא"א ללמוד לכל התורה שליחות לדבר עבירה ממעשה דדוד ואוריה, לפי שדוד היה מלך, ואין אדם עובר על ציווי המלך. ואע"פ שאחשורוש אמר להמן, "והעם לעשות בו כטוב בעיניך", לא סילק עצמו מחיוב כלל, כיון שהכל היה תלוי בהסרת טבעתו. מלבד מ"ש חז"ל (שבת נד:) שכל מי שיש בידו למחות בכל העולם ואינו מוחה, נתפס בעוון כולם, ופירש רש"י כגון מלך.

ועוד כיון שאחשורוש מסר טבעתו להמן, נעשה המן כשכירו, וכה"ג העוון ג"כ על אחשורוש, כמ"ש התוס' (ב"ק נו. ד"ה אלא לחבריה), שהשוכר עדי שקר להעיד בשביל חברו, חייב דיניי שמים, שאז אין המשלח יכול לטעון שלא יודע היה שישמע לו השליח, וכן פסק הרמ"א (חו"מ ל"ב ס"ב), ובגליון מהרש"א דקדק כן מרש"י (קידושין שם, ד"ה אין שליח). ועכ"פ לא נמלט המן מהעוון, כמ"ש הסמ"ע והש"ך (חו"מ בצ"ר ס"ה), שאף כאשר חידשה התורה שיש שליח לדבר עבירה, כגון בשליחות יד,

היינו שלא לפטור את המשלח, אבל ודאי לא באה התורה לפטור את השליח, ולכן גם בשליחות יד, המשלח חייב רק אם אין לשליח לשלם, וסוף דבר כיון שהמן הרשע צורר היהודה נתלה ונענש, ואחשורוש נתהפך ליבו, נמלט מן העונש, כי המן שהיה השליח לבצע זממו, כבר גבה חובו.

אשכול

ע"ל בס"ד דהנה איתא בתהלים (פרק מ"ד) "תמכור עמיך בלא הון ולא ריבת במחיריהם", והיינו בימי מרדכי ואסתר, כמו שביאר האלשי"ך הקדוש. ומבואר מזה שהיה זה חלק מהגזירה, שהמכירה תהיה בלא הון, שזה כדי בזיון וקצף, כביכול איננו שווים כלום, ח"ו.

ובטעם הדבר נראה עפ"מ"ש במדרש (אסתר"ר פרק ז'), שכל הגזירה להשמיד להרוג ולאבד, היה משום עוון מכירת יוסף, דהנה איתא שם עה"פ "הרצים יצאו דחופים בדבר המלך וגו' והמלך והמן ישבו לשתות", אמר ר' חנין מאן דאמר רחמנא ותרן הוא יתותרון מעוהי, אבל מאריך רוחיה וגבי דידיה, אמר להם המן לשבטים אתם מכרתם את אחיכם מתוך מאכל ומשתה, כך אני אעשה לכם, הדא הוא דכתיב "והמלך והמן ישבו לשתות", היה אחד מישראל יוצא לשוק ומבקש ליקח ליטרא בשר או אגודה של ירק היה הפרסי חונקו ואומר לו למחר אני הורגך ומבזבז את ממונך, הדא הוא דכתיב "והעיר שושן נבוכה". אמר רבי יששכר דכפר מנדי, ומה מי שמחל ואמר (בראשית מ"ה) "לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלהים" וגו' ראה עד היכן היא מתוקנת, שהרי עד ימי מרדכי אותו עונש של מכירת יוסף קיים, מי שאינו מוחל על אחת כמה וכמה.

וְתִשְׁלַח בְּגָדִים לְהַלְבִּישׁ אֶת־מֶרְדֵּכִי... וְלֹא קִבֵּל

מדוע שלחה אסתר למרדכי בגדים?

בעת משתה היין, בבית רבינו ראש הישיבה מרן הגאון רבי דוד כהן שליט"א ראש ישיבת "חברון", הקשה מדוע שלחה אסתר למרדכי בגדים, אטו מרדכי חסרו לו בגדים, הלא בודאי אין זאת, אלא בעקבות הגזירה להשמיד להרוג ולאבד?

והנה אחד המסובים השיב לרבינו רה"י, ששמע מת"ח אחד שתירץ, שאסתר היתה משבט בנימין, שהיו צנועים ומכובדים, ולכן סברה שעל מרדכי להתעטף בבגדי מכובדות ולא בשק ואפר, כמו שמצינו שמתעם זה התקשתה מיכל בת שאול לראות את דוד מכרכר ומפזם לפני ה', כאילו לא היה מלך, כמבואר בשמואל (ב' ו' ט"ז). אך רבינו רה"י שליט"א מייאן לקבל תירוץ זה, ואמר שאינו יכול לסבול פירוש זה, אילו לא מקורות לדבר, כי אינו מקבל מה שאנשים מלבישים בביאור הדברים לפי דרך מחשבתם, בניגוד לעומק הדבר שאסתר ומרדכי היו בבחינת מנהיגי הדור, כפי שכתב הגר"א שכל תשועת ישראל נעשית ע"י מנהיגי אומנתו, ששמותיהם מתחילים באותיות א' מ', כמו אהרן משה, אסתר מרדכי, אליהו משיח.

ותירץ רבינו רה"י שליט"א בשם בעל התיבות, שאסתר התכוונה להורות למרדכי שלא די בלבישת שק ואפר, אלא יש לפעול בכל עוז ולעשות השתדלות, לבוא לפני המלך ולהתחנן לו, לזה שלחה לו בגדי מלכות, [אמנם מרדכי לא קיבל הבגדים].

באילת השחר ביאר, שאסתר סברה שמרדכי מבקש לרמוז לה שאינו יכול לבוא אל שער המלך, משום שהמזן גזר לעכב את בואו אל המלך, ועל כן שלחה לו בגדי מלכות, וכמבואר בתרגום, שבגדי המלכות הם אות וסימן שיכול לבוא אל המלך בכל עת.

יל"ע שמה י"ל שאסתר סברה כחכמי הדור והסנהדרין, שיש לנהוג כבוד בהמן להשתחוות לו, ועי"ז להסיר הגזירה, ולכן שלחה לו בגדי מלכות, שעל ידי שיתעטר וישב בהן בשער המלך ינהג כבוד במלכות ושריה ובהמן, אמנם מרדכי השיב בתוקף שאין הגזירה תלויה בזה, ואדרבה אם ישתחוה להמן, לא יהיה מזור למכתם חלילה, לכן לא קיבל את הבגדים, ומטעם זה השיב לה בדברי תקיפות גדולה שלא תמלט, ואילו לא תמסור נפש הצלת כלל ישראל, את ובית אביר תאבדו.

וְאֵת וְבֵית־אָבִיךָ תֵּאבְדוּ

מדוע מרדכי מטיל תביעה על אביה ואמה של אסתר?

הנה תמוה מאד מה שאומר מרדכי לאסתר, "את ובית אביך תאבדו", כי אם אסתר חטאה, מה חטאו אביה ואמה, שכבר נפטרו מהעולם, שבשעה שנולדה אסתר התיימה מאביה ואמה, כמ"ש בגמרא מגילה (יג.), "כי אין לה אב ואם", ובמות אביה ואמה, למה לי? אמר רב אחא עיברתה מת אביה, ילדתה מתה אמה. א"כ מדוע מצא מרדכי לתלות דופי ואבדון בבית אביה של אסתר?

ראיתי בזה פירוש נפלא ביותר מהגה"צ רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א ר"מ בשיבת המקובלים שער השמים, ע"פ מ"ש בזוה"ק, שבשעה שהאדם חוטא הקב"ה עוקר את אביו ואמו מגן עדן ומניח אותם בגיהנום, וכן להיפך, ודבר זה התכוון מרדכי לומר לאסתר, שאם תמנע עצמה להצמיח ישועה לישראל, אף היא ובית אביה יאבדו בגיהנום, שהקב"ה יעקור אביה ואמה מגן עדן ויניחם בגיהנום, ודבר זה נגע לליבה של אסתר, שקיבלה אומר בנפשה להסתכן בעד הצלת כלל ישראל. ויש להביא רמז לדבר מהכתוב, "ובת כהן כי תחל לזנות את אביה היא מחללת", כלומר שמחללת אביה להיענש ולהישרף בגיהנום, ובמידה כנגד מידה נענשת "באש תשרף". עיין זוה"ק פרשת בחוקותי (דף קי"ב).

לפי"ז ניחא כיון שהמכירה היתה כנגד מכירת יוסף, ומכירת יוסף היתה בחינם, בעד עשרים כסף כדאי' בחז"ל (ירושלמי שקלים ב' ג'), והובא ברש"י עה"ת (במדבר ג' מ"ז), לכן מנע הקב"ה מאחשוורוש לקבל את הממון, שלא היתה מניעה זו מצד אחשוורוש, אלא מצד שכך גזרה חכמתו יתברך. והדבר רמוז במה שנא' ויאמר "המלך" להמן הכסף נתון לך, שידוע שכל מקום שנאמר המלך במגילה, משמש קודש וחול.

ועוד היה מאת ה' כדי שיהיה סימן לישראל להבין ולהשכיל טעם הגזירה, שהוא כדי לתקן עוון מכירת יוסף, ועי"ז נגאלו, ומטעם זה תיקנו להביא משלוחי מנות בפורים, להרבות באהבה ואחווה, ולתקן עוון מכירת יוסף.

ובזה ניחא היטב שמצד א' בגמ' מגילה (יב.), מבואר שהגזירה היתה מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע, והשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר, וכן איתא במדרש, ואילו במדרש הנ"ל איתא מפני עוון מכירת יוסף? ולאור האמור ניחא, כי הגזירה היתה מפני שהשתחוו לצלם, אבל עצם גזירת המכירה, זה מחמת מכירת יוסף.

וַיֵּאבֵדוּ

עי"ל דהנה לעיל ביארתי שאחשוורוש לא רצה שהעוון יתייחס אליו, לכן סירב לקבל את עשרת אלפי ככרי כסף מהמן, שזה היתה כל כוונתו בנתינת המעות. אמנם יש להוסיף לאידך גיסא, שהגם שכלפי שמיא היתה כוונתו של אחשוורוש כאמור, אך כלפי בני עמו, היה אחשוורוש רוצה להראות שהוא היוזם המבקש והדורש להשמיד להרוג ולאבד, כדי להחניף לבני עמו והשרים שהיו שונאים לעם ה', וכמו שמצינו בהמשך המגילה, שהיה צורך להשמיד להרוג ולאבד את כל חיל עם ומדינה הצרים אותם (ח' י"א), והיה צורך להינקם מאאוייבי ישראל (ח' י"ג), וכן נקהלו היהודים בעריהם בכל מדינות המלך אחשוורוש לשלוח יד במבקשי רעתם (ט' ב'), ובשושן הרגו שמונה מאות איש (ט' ו'), ואת עשרת בני המן, ובשאר מדינות המלך שבעים וחמש אלף, הרי שהמן קיבץ וסחף אחריו גויים רבים לבקש רעת ישראל ולשונאם ולבקש לאבדם, ועל כך היה אחשוורוש רוצה להחניף להם, שכל הגזירה על ישראל בא מחמתו ומשנאתו לישראל, ולא בשביל בצע כסף, ואדרבה שלא יראו שהמן הוא העיקר בזה, ולכן סירב לקבל מהמן את עשרת אלפי ככר כסף.

הכבוד!

Yitzchak Yosef
The Rishon LeZion Chief Rabbi of Israel

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

בס"ד, ה' אדר תשפ"ג, 4-879/9 פ"ג

מכתב ברכה

הובאו לפני גיליונות הספר הנותן אמרי שפר, "הגדה של פסח - אשכול יוסף", מעשה ידיו להתפאר של הרב הגדול מעוז ומגדול, חובר חברים מחוכם משקה תורה לעוררים הגאון רבי יוסף חי סימן טוב שליט"א. וכבר יצאו מוניטין שלו בספריו הקודמים, אשר המה מעידים על שקידתו והתמדתו בתורה הקדושה מתוך עמל ויגיעה, ובעוברי בין בתרי הספר מצאתי ראיתי כי כמעשהו בראשונים כך מעשהו באחרונים, הולך ומשבח מחיל אל חיל.

גולת הכותרת של מצוות ליל הסדר, היא מצות "והגדת לבנך", ובליל זה נפתחים הלבבות לשמוע דברי אלוקים חיים, ובידו של האב להעביר את סיפור יציאת מצרים לבנו אשר עתיד להוות את המשך פרשת הדורות.

כיום אכשור דרא, וילדי ישראל לומדים הרק היטב את פרטי הנסים של יציאת מצרים בחלומדי התורה ובכית יעקב, ופעמים שידיעותיהם גדולות משל אביהם, כך שהבן יודע לספר בצורה יותר יפה, והאב החפץ לקיים מצות והגדת לבנך, מתקשה להעביר דבר חידוש לבנו שכבר הגיע לדרגת והגדת לאבין.

אשר על כן, עצה יעוצה לכל אב, להכין עצמו לקיים את מצות והגדת לבנך, ע"י שקידים כמה ימים קודם ההגה, ויקח לעצמו הגדות מבוררות הממחישות ומבארות את סיפור יציאת מצרים, על מנת שיוכל לקיים את המצוה כהלכתה. וכיום ישנן מאות הגדות מלאות וגדושות במאמרי חז"ל וחידושים נפלאים אשר יכולים לסייע לכך.

ומה נאה לשבח את הרב המחבר שליט"א, שמן שמיא קא זכו ליה ותן הוצק בשפתותיו ובאצבעותיו, ומלכוד שיעוריו הרבים, וזכה ומוכה את הרבים בספרים נפלאים מלאים זיו ומפיקים נגה, אי בעית אימא קרא אי בעית אימא סברא, במתיקות ועריכות. וכל אב הרוצה לקיים מצות והגדת לבן בהידור גם לבניו הגדולים בני התורה והעליה, יוכל למצוא הרבה דברי חפץ בהגדה זו שיש בה בקיאות נפלאה לצד עיון ישר. שאלות עמוקות לצד תשובות מנומקות. ואשרי חלקו של המחבר שליט"א שזכה לשקוד על דלתות תורתו הקדושה ולחדש חידושים נפלאים וערכים. ולפעלא טבא אמינא איישר חיליה לאורייתא. כזה ראה וקדש. יגדיל תורה ויאדירה.

לא נצרכה אלא לברכה לכבוד מעלת הרב המחבר שליט"א, שחפץ ה' בידו יצלח וימשיך עוד כהנה וכהנה לזכות את הרבים בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה ירום ונשא וגבה מאד. ונוכה עוד השנה לאכול מן הזבחים ומן הפסחים בגאולה הקרובה והשלימה. אכ"ר.

בברכת התורה,
יצחק יוסף
הראשון לציון
הרב הראשי לישראל

מניין שהמן גזר שלא יעסקו בתורה? ועוד קשה הלא כל הגזירה בפורים היתה על הגוף להשמיד להרוג ולאבד ולא על הדת?

בעת משתה היין כאשר זכיתי לעלות אל ביתו של רבינו ראש הישיבה מרן הגאון רבי דוד כהן שליט"א ראש ישיבת "חברון", הקשה על מה שדרשו בנמרא מגילה (טז:), את מאמר אסתר (פ"ח), "ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר" (אסתר ח') אמר רב יהודה "אורה" זו "תורה", וכמו שנא' (משלי ו') "כי נר מצוה ותורה אור". ופירש רש"י שגזר עליהן המן שלא יעסקו בתורה, והקשה היכן מצינו שגזר המן על היהודים שלא יעסקו בתורה, והלא כל הגזירה היתה להשמיד להרוג ולאבד?

ועוד הוסיף להקשות רבינו רה"י שליט"א שהלא ידוע שכל שורש הגזירה בפורים היתה על הגוף, בשונה מחנוכה שאז היתה על עיקרי הדת, וכמו שהאריך לבאר הגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל בספרו קובץ מאמרים (מאמר אומר אני מעשי למלך) בשם הלבוש, שיום פורים נקבע ליום משתה ושמחה וימי חנוכה אינם ימי משתה ושמחה רק להודות ולהלל, מפני שגזירת המן היתה על הגופים להשמיד להרוג ולאבד ולא נזכר כלל שהיו יכולים להנצל על ידי עזיבת דת, משא"כ גזירת אנטיוכוס היתה רק על הנפשות כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל. וכיו"ב כתב הב"ח (או"ח סוף סי' תר"ע) שלא קבעו את ימי חנוכה למשתה ושמחה כמו בפורים, לפי שבפורים עיקר הגזירה היתה לפי שנהנו מסעודתו של אותו הרשע (מגילה יב.) ועל כן נגזר עליהם להרוג ולאבד את הגופים שנהנו מאכילה ושתייה של איסור, ושמחה ומשתה של איסור, וכשעשו תשובה עינו נפשיותם וכמו שאמרה אסתר לך כנוס את כל היהודים, ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים, ולפיכך קבעו למשתה וי"ט לזכור עיקר הנס, אבל בחנוכה עיקר הגזירה היתה על שהתשלשו בעבודה ועל כן היתה הגזירה לבטל מהם העבודה, ולפיכך קבעו להלל ולהודות שהיא העבודה שבלב. ואם כן מדברי רש"י שגזר המן שלא יעסקו בתורה, מוכח לכאן היפך כל זה?

והצעתי קמיה רבינו רה"י שליט"א דיש לומר שאכן עיקר הגזירה בפורים היתה רק על הגוף, להשמיד להרוג ולאבד, אלא שבפועל היה זה כמו שגזר המן שלא יעסקו בתורה, לפי שמחמת גזירותיו היו אנוסים להשתחוות לו הגם שעשה עצמו עבודה זרה, וגם הלכו ונהנו מסעודתו של אותו רשע, ממילא במצב כזה לא היו יכולים בקנה אחד גם לעסוק בתורה, ולכן נחשב הדבר כאילו המן גזר גם שלא יעסקו בתורה. אך הישיבני רה"י שפשט לשון רש"י מורה שהיתה ממש גזירה גמורה מצד המן שלא יעסקו ישראל בתורה, ולא פועל יוצא מגזירותיו.

ותירץ רה"י שליט"א שאכן המן גזר ממש בפועל שלא יעסקו ישראל בתורה, אולם עיקר כוונתו בזה לא היתה לבטל מן התורה, אלא הכל היה בכלל הגזירה על הגוף להשמיד להרוג ולאבד, שעל ידי שלא יעסקו בתורה יוכל לגבור עליהם ולהורגם, אבל כל זמן שימשיכו ויעסקו בתורה לא יוכל להפיק זממו להשמידם, כי התורה אגוני מגנא ואצולי מצלא. וכעין מה שמצינו בסה"ק שביארו שעשוי תלה הריגת יעקב בימי אבלי יצחק כאומרו "קרבו ימי אבלי ואהרגה את יעקב אחי" לפי שאבלי אסור לעסוק בתורה, וממילא אז כאשר יתבטל יעקב מן התורה מפני אבולתו יוכל להורגו, (וצ"ע שהרי מכל מקום אבלי רשאי לעסוק בדברים הרעים, עיין בזה חמשה יישובים באשכול יוסף תולדות מערכה ט'). וכמו כן המן הרשע כל מטרתו במה שגזר שלא יעסקו ישראל בתורה היתה כדי שיוכל לגבור עליהם ולהורגם, ובהכרח שהיה צריך לגזור כן כאמור, שאם לא כן ודאי שלא יכול היה להן.

בקרוב! לא הייה מבושם הזה!!!

